

STORTINGET

Representantforslag 272 S

(2020–2021)

fra stortingsrepresentant Per Espen Stoknes

Dokument 8:272 S (2020–2021)

Representantforslag fra stortingsrepresentant Per Espen Stoknes om lavere kjøttforbruk, økt selvforsyning og mer bærekraftig mat

---

Til Stortinget

Bakgrunn

Jordbrukets primæroppgave er å produsere den maten nordmenn spiser. Endringene i nordmenns kosthold har derfor konsekvenser for hva slags mat man bør produsere i Norge, innenfor de naturgitte forutsetningene.

Jordbrukssektorens innsats er avgjørende for å nå klimamålene. Det er også avgjørende for jordbruket at verden lykkes med å hindre en eskalerende klimakrise. Primærnæringene merker klimaendringene og andre store miljøproblemer, som for eksempel mer ekstremvær og tap av pollinerende insekter, raskere og i større grad enn de fleste andre. Klimaendringer vil føre til mer uforutsigbar og redusert matproduksjon over hele verden. Derfor er det enda mer avgjørende nå enn før å opprettholde en høyest mulig selvforsyningsevne og å ha jordbruk over hele landet.

Gjennomsnittsnordmannen spiser over 60 prosent mer kjøtt enn verdensgjennomsnittet i løpet av et år, ifølge FNs mat- og landbruksorganisasjon (FAO). For å møte dette behovet har kjøttproduksjonen blitt stadig mer intensiv og industrielt preget, avhengig av kraftfôr og uavhengig av ressursgrunnet på gården. Det er uheldig både for både klima, biologisk mangfold, mat sikkerhet, folkehelse og dyrevelferd.

Et lavere kjøttforbruk vil føre til at færre rammes av livsstilssykdommer. Sammen med en aktiv jordbrukspolitikk som stimulerer til det, vil det også frigjøre jordbruksarealer man kan bruke til å dyrke mer korn, frukt og grønt, og dermed til at en utnytter jordbruksarealene mer effektivt enn om man dyrker dyrefôr. Mer kjøttproduksjon betyr ofte mer intensive driftsformer, der dyras muligheter til naturlig utfoldelse begrenses.

Ved behandlingen av jordbruksoppjøret har Stortinget de siste årene lagt vekt på å økt matproduksjon så langt som mulig skal skje på norske ressurser. Skal man få til det, må virkemidlene i jordbrukspolitikken legges om. Å produsere stadig mer kjøtt basert på importerte forråvarer bidrar verken til økt global matproduksjon eller økt nasjonal matsikkerhet. Ett av målene til norsk jordbrukspolitikk må derfor bli å øke produksjonen av, og vri etterspørselen mot, norskprodusert korn, planteprotein, frukt og grønt. Produksjonen av kjøtt, egg og melk må i størst mulig grad baseres på lokale ressurser.

Norge har tre prosent jordbruksareal. Bare én prosent av dette er godt egnet til korndyrking. Hvor stor andel av de resterende to prosentene som er egnet for annen vegetabilsk matproduksjon, er omdiskutert, men en del av arealene er ikke egnet for annet enn å dyrke gras. Derfor er det ingen tvil om at Norge må ha beitedyr for å utnytte landets jordbruksareal best mulig. Av hensyn til klima, biologisk mangfold, selvforsyning og også dyrevelferd, bør husdyrholdet imidlertid være grovfôr-basert, dyra bør kunne være mye ute og ha mulighet til å utøve artstypiske behov, og man bør ikke ha flere husdyr enn det er ressursgrunnlag for på gården.

Skal nordmenns kosthold endres i tråd med offisielle kostråd samtidig som man opprettholder en høyest mulig selvforsyningsgrad, trengs det tiltak både på pro-

duksjons- og etterspørselssiden. Norge har gode forutsetninger for å drive et bærekraftig jordbruk basert på lokale, fornybare ressurser. Norge har store utmarksressurser, god dyrehelse og driver et mindre intensivt jordbruk enn mange andre land. Men skal man utnytte landets ressurser best mulig, trengs det en jordbrukspolitikk som stimulerer til mer produksjon av vegetabilsk mat. En slik politikk vil også bidra til at Norge oppfyller sine forpliktelser i FNs bærekraftsmål 2 om å:

«utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme et bærekraftig landbruk.»

Forslagsstiller fremmer derfor her en rekke forslag som vil bidra til økt produksjon og forbruk av plantebasert mat produsert i Norge. Forslagene bygger opp under FNs bærekraftsmål 2 ved at de vil gjøre det lettere for bønder å produsere sunn og miljøvennlig mat, og ved at de vil gjøre det enklere for forbrukere å spise sunt og bærekraftig.

Store samfunnsøkonomiske gevinster av å følge og forbedre offisielle kostråd

Nordmenns kosthold har endret seg dramatisk de siste 40 årene. Målt per person vokste kjøttforbruket med 40 prosent fra 1989 til 2019. Forbruket av frukt og grønt har også økt, mens nordmenn spiser mindre fisk og poteter enn for 40 år siden.

Nordmenns kjøttforbruk vokste særlig kraftig gjennom 90-tallet. Siden midten av 2000-tallet har veksten flatet ut, og de siste årene har kjøttforbruket gått svakt ned. Den siste Norkost-undersøkelsen viste at 33 prosent av kvinner og 55 prosent av menn spiste mer kjøtt enn anbefalt maksimalt inntak.

Helsedirektoratet anbefaler et variert kosthold med mye grønnsaker, frukt og bær, grove kornprodukter og fisk, og begrensede mengder bearbeidet kjøtt, rødt kjøtt, salt og sukker. Sykdommer som diabetes type 2, hjerte- og karsykdommer, kroniske lungesykdommer og kreft er årsaken til over halvparten av alle dødsfall som skjer før 75 års alder. Usunt kosthold er blant de viktigste risikofaktorene for å få disse sykdommene. Helsedirektoratet har beregnet at norske kvinner og menn i snitt kan få to gode ekstra leveår ved å følge de norske kostrådene.

Helsedirektoratets beregninger viser også at den samfunnsøkonomiske gevinsten av at befolkningen følger kostrådene er enorm. Usunt kosthold koster samfunnet anslagsvis 154 mrd. kroner hvert år, ifølge Helsedirektoratets rapport «Samfunnsgevinster av å følge Helsedirektoratets kostråd» (2016). Den samfunnsøkonomiske gevinsten av å øke forbruket av fullkorn, frukt og grønt samt redusere forbruket av rødt og bearbeidet kjøtt i tråd med Helsedirektoratets anbefalinger, er beregnet til om lag 60 mrd. 2013-kroner per år.

Det er viktig at sunt og bærekraftig kosthold har en sentral plass i skolen. I dag er Matopedia, et digitalt skoleleverk som utgis av Opplysningskontoret for egg og kjøtt, blant de mest brukte i Mat og helse-faget i grunnskolen. Forslagsstiller ser med bekymring på at en aktør som har som formål å øke omsetningen av kjøtt, har en så sentral plass i norsk grunnskole.

Forslagsstiller mener at finansieringsmodellen for opplysningskontorene, der Opplysningskontoret for egg og kjøtt får mest midler, står i konflikt med Stortingets miljøpolitiske og helsepolitiske føringer. Forslagsstiller mener at omsetningsloven bør endres, og at dagens opplysningskontorer må erstattes med et næringsuavhengig opplysningskontor som fremmer kunnskap om bærekraftig norsk mat og sunt kosthold.

Det er som hovedregel stor overlapp mellom sunt kosthold og bærekraftig kosthold. Forslagsstiller mener at norske kostholdsråd, målsettinger og tiltak må inkludere bærekraft- og selvforsyningshensyn i tillegg til folkehelsefaglige vurderinger. Et viktig grep for et sunnere og mer bærekraftig kosthold vil være å jobbe systematisk etter et langsiktig mål om å halvere det norske kjøttforbruket, samt å iverksette tiltak for å redusere kjøttforbruket i tråd med norske kostholdsråd innen 2030.

Forslagsstiller viser i den forbindelse til at Danmark nylig har lansert nye kostholdsråd, der bærekraft er tatt inn som en del av vurderingsgrunnlaget. De nye danske rådene er å ikke spise mer enn 350 gram kjøtt i uken (totalt for rødt og hvitt kjøtt), samt øke inntaket av belgfrukter til rundt 100 gram dagen. Til sammenligning er det norske rådet å ikke spise mer enn 500 gram rødt og bearbeidet kjøtt i uken.

Rapporten «Bærekraftig kosthold – vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv» (Nasjonalt råd for ernæring, 2017) konkluderer med at et lavere forbruk av både rødt og hvitt kjøtt er bærekraftig.

Sunn og bærekraftig mat må bli billigere

En av grunnene til at kjøttforbruket i Norge har vokst, er at prisene har falt. Hovedårsaken til prispillet er sterk konkurranse mellom dagligvarekjedene på kjøtt. I priskampanjene rundt jul og grillsesongen selger dagligvarekjedene kjøtt til langt under innkjøpspris for å lokke til seg kunder. Ifølge Framtiden i våre hendes rapport «Grønnsaksspiserne sponser kjøttspiserne» (2015) er det sannsynlig at dagligvarekjedene selger kjøtt med tap gjennom hele året i snitt. For å kompensere for tapet må kjedene øke prisene på andre varer.

Fleire europeiske land, blant annet Frankrike, har forbud mot salg av mat med tap. Et tilsvarende norsk forbud ble diskutert i NOU 2011:4 Mat, makt og avmakt. Et mindretall i utvalget anbefalte å innføre et forbud mot salg av mat med tap. Forslagsstiller mener det er på tide å revurdere et slikt forbud, begrenset til kjøtt, fordi det kan bidra til et sunnere og mer bærekraftig kosthold

med mindre kjøtt og mer plantekost. Mat som er nær ved å gå ut på dato, må unntas fra forbudet for å unngå økt matsvinn.

Sunn mat er miljøvennlig mat, og man kan dyrke mer av den i Norge

Et kosthold med mer fullkorn, belgvekster, frukt og grønt, mindre rødt og bearbeidet kjøtt, vil være positivt for miljøet i tillegg til folkehelsen. I rapporten «Bærekraftig kosthold – vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv» fastslår Helsedirektoratet at det:

«er det stort samsvar mellom et kosthold som blir anbefalt for å fremme helse og et kosthold som er mer bærekraftig. Et slikt kosthold kjennetegnes blant annet av et høyt inntak av frukt, grønnsaker, grove kornprodukter og et lavt inntak av rødt og bearbeidet kjøtt.»

Animalsk mat trenger mer jordbruksareal enn vegetabilsk, og gir som hovedregel høyere klimagassutslipp per produsert enhet. I 2019 sto jordbrukssektoren for 8,8 prosent av norske klimagassutslipp. Av dette kommer 72 prosent direkte fra husdyrhold. I tillegg kommer utslipp fra dyrking av forråvarer.

I Meld. St. 11 (2016–2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon, slås det fast at landbrukspolitikken har fire overordnede mål: matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Målene om matsikkerhet og bærekraftig jordbruk er langt enklere å oppnå hvis nordmenn reduserer sitt kjøttforbruk. AgriAnalyse har beregnet at man kan produsere 16 prosent mer mat, målt i energi, ved agronomisk optimal utnyttelse av alt tilgjengelig jordbruksareal i Norge. Det innebærer å dyrke mer korn og belgvekster på bekostning av gras i områder som er egnet for det.

Potensialet for økt potet- og grønnsaksproduksjon er større enn potensialet for økt kornproduksjon. Nibio har beregnet at det er mulig å henholdsvis fem- og seksdoble potet- og grønnsaksproduksjonen i Norge, målt i vekt.

Skal Norge kunne ta ut potensialet landet har for økt vegetabilsk matproduksjon, trengs det et sterkere tollvern for en del varer. En overgang fra kronetoll til prosenttoll, som det er rom for innenfor handelsavtalene Norge har forpliktet seg til, vil gi et vesentlig sterkere importvern for blant annet epler, poteter og grønnsaker man har grunnlag for å dyrke mer av i Norge.

Ved siden av raps er soya i dag den viktigste proteinråvaren i norsk kraftfôr. Soyaen importeres hovedsakelig fra Brasil, og bidrar til å legge press på regnskogen. Forslagsstiller mener det ville vært en åpenbar fordel, både i et miljø- og matsikkerhetsperspektiv, om Norge produserte mer proteinråvarer selv – både til mennesker og dyr.

I sum vil en kostholdsomlegging i tråd med Helsedirektoratets anbefalinger kunne bidra til en vesentlig høyere selvforsyningsgrad i Norge. Nordlandsforskning har beregnet at 30 prosent lavere kjøttproduksjon i Norge, som er omtrent i tråd med kostholdsrådene hvis forbruket reduseres tilsvarende, kan øke selvforsyningsgraden fra dagens 50 prosent til opp mot 80 prosent. I tillegg vil en frigjøre jordbruksarealer i andre land på grunn av redusert forimport, og dermed bidra til økt matsikkerhet også utenfor Norges grenser.

Husdyrholdet må tilpasses ressursgrunnlaget

Jordbruksarealet i Norge utgjør rundt 3 prosent av landarealet. Av dette er i overkant av en tredel egnet for å dyrke vegetabilsk mat. Samtidig er hele 45 prosent av landets utmark egnet for husdyrbeiting, og disse arealene har historisk utgjort et svært viktig ressursgrunnlag for den norske husdyrproduksjonen. Både for miljø, selssetting i distriktene og matsikkerhet er det derfor nødvendig å ha et visst antall husdyr i Norge.

Skal man utnytte landets ressurser optimalt og basere matproduksjonen på norske ressurser, må man imidlertid legge om til et mer ekstensivt husdyrhold. Krav om høy ytelse per dyr har ført til et høyt forbruk av kraftfôr. Det gjelder spesielt drøvtyggere, som spiser om lag 1 million tonn kraftfôr hvert år – på tross av at de i prinsippet kunne levd på grovfôr alene. Til sammenligning spiser norske svin 500 000 tonn kraftfôr i året, mens fjørfe spiser 450 000 tonn. Samtidig har bruken av beite gått kraftig ned. Nibio anslår at utmarksbruken kan mer enn dobles. Blant innmarksbeitene som ikke kan høstes maskinelt, som utgjør 17 prosent av jordbruksarealet, var det 18 prosent som det ikke ble søkt produksjonstilskudd for i 2019 og er antatt ute av drift.

Å stimulere til økt grovfôrandel og mer beite har en rekke fordeler. Å omdanne gras til menneskemat er god ressursutnyttelse, så lenge det ikke kommer i konflikt med korn- og grøntproduksjon. Beiting på utmarksbeite og innmarksbeiter som ikke kan høstes maskinelt, bidrar til åpne kulturlandskap med høy albedo, som reflekterer mer sollys enn gjengrodde landskap. Høy albedo bidrar til nedkjøling og motvirker dermed global oppvarming. Kulturlandskapene rommer også et rikt biologisk mangfold, og er hjem til 565 av artene på den norske rødlista, deriblant blomster, sopp, insekter og fugler.

En av grunnene til at drøvtyggerne bruker landets ressurser dårlig er at de fleste voksne hanndyr føres opp i fjøset også gjennom beitesesongen. Okser er unntatt for beitekravet i forskrift om hold av storfe. Hanndyrlova begrenser beitemulighetene for alle hanndyr som kan beite, med den hensikt å unngå uønska paring av andres dyr. Det er flere måter å innfri dette formålet på, men som samtidig sikrer beiting. For de fleste av disse hanndyra er fertilitet unødvendig, da svært få brukes til

avl. De resterende vil kunne både øke beitebruken, bidra til selvforsyninga og få bedre dyrevelferd om de blir kastret og får beitekrav på linje med hunddyra. En rekke studier viser også at beitebasert kjøtt fra kastrette dyr har en sunnere fettsyresammensetning enn tilsvarende kjøtt fra inneføra dyr.

Tapet av aktive seterbruk er en annen sentral grunn til at utmarksbeitinga har gått kraftig ned. Seterdrifta baserer melkeproduksjonen på utmarksbeiter eller marginale innmarksbeiter i stedet for å beslaglegge dyrket areal i sommermånedene. Bare siden årtusenskiftet har antallet seterbruk i drift blitt redusert med 60 prosent. De fleste melkekyr i laktasjon oppholder seg i stedet på eller i nærheten av gården hele sommeren, med en tung kraftfôr- og surfôrdiett, og beiteandelen har i gjennomsnitt gått ned til under 10 prosent av fôropptaket. AgriAnalyse la i 2019 frem en rapport som signaliserte stor bekymring for seterdriftas framtid, særlig sett i lys av kravet om løsdriftsfjøs innen 2034. Rapporten konkluderte at de viktigste tiltakene for å bevare mest mulig seterdrift var å opprettholde små og mellomstore bruk over hele landet, sikre langsiktig lønnsomhet ved fornying av driftsapparatet og styrkede seterinvesteringer.

Melkepolitikken de siste 20 årene har bidratt til færre, større melkebruk, som i stor grad er løsrevet fra produksjonsgrunnlaget. Innføringen og utviklingen av melkekvotebørsen tidlig på 2000-tallet ga bønder mulighet til kjøp, salg og leie av melkekvoter, uavhengig av tilgangen til fôr fra egne arealer. Etter dette har man sett en økt strukturrasjonalisering og sentralisering av melkekvoter, til større fjøs som ofte mangler tilstrekkelig ressursgrunnlag til kvotene de har. Hevingen av melkekvotetaket i 2014 til 900 000 liter har forsterket utviklingen. Andel av fôropptaket som er kraftfôr har økt til over 43 prosent for melkekyr.

Flere aktive bruk vil gi bedre arealbruk

Forslagsstiller ser med bekymring på hvor mange gårder som legges ned i Norge. Bare siden årtusenskiftet er antallet jordbruksbedrifter halvert. Antallet arbeidstimer nedlagt i drift av jordbruksareal og utmarksareal kan ha mye å si på hvor godt arealene blir brukt og hvor mye som blir produsert per areal. Over hele landet finnes det eksempel på gårder som tidligere har produsert matvekster i tillegg til husdyrprodukt, men som har sluttet med dette etter at gården ble større og lønnsomheten dårligere.

Samtidig ser man i dag en begynnende oppblomsring av småskala grønnsaksprodusenter og andelsjordbruk. Flere av disse tar tilbake gressarealer til grønnsaksproduksjon. Slik produksjon kan gi svært høy avkastning på små areal, og øker både selvforsyningen og verdiskapingen i jordbruket. Imidlertid er det ikke alle som ønsker å drive slik produksjon som klarer å kjøpe

seg gårder eller småbruk. Mange drivverdige bruk er under arealgrensen for konsesjonsplikt på 35 dekar, og derfor unndratt prisregulering og lovfestet boplikt. Disse brukene blir solgt til høystbydende, som ikke nødvendigvis er de som har kompetanse til eller ønske om å drive jorda godt, og ikke alle bor på brukene en gang. Å senke arealgrensen vil derfor kunne bidra til økt rekruttering av aktive matprodusenter til næringa.

Matsvinnet i jordbrukssektoren må reduseres

Norge har sluttet seg til FNs bærekraftsmål, inkludert mål 12.3 om å halvere matsvinnet innen 2030. Flere aktører i verdikjeden for mat jobber godt med å redusere svinnet, samt med å skaffe til veie best mulig statistikk over matsvinnet.

Primærproduksjonen henger imidlertid etter. Det finnes lite statistikk på hvor mye svinn som oppstår i jordbruk, oppdrett og fiske i Norge, men det er grunn til å tro at svinnet kan være betydelig. Blant annet destrueres det verpehøns og geitekillinger på grunn av redusert etterspørsel. Grønnsaker som ikke oppfyller bestemte krav til størrelse, form og utseende, risikerer å aldri havne på markedet.

I Sverige ble andelen av matsvinnet i primærproduksjon anslått til 7,5 prosent av totalt svinn i 2018, mens det i Danmark ble anslått til 14,6 prosent i 2017. I Norge mangler det både statistikk og konkrete målsettinger for redusert matsvinn i jordbrukssektoren.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen legge frem en stortingsmelding om ernæring med oppdaterte kostholdsråd, målsettinger og tiltak for et sunnere kosthold. Kostholdsrådene bør inkludere bærekraft- og selvforsyningshensyn i tillegg til folkehelsefaglige vurderinger.
2. Stortinget ber regjeringen jobbe systematisk etter et langsiktig mål om å halvere det norske kjøttforbruket.
3. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å fjerne merverdiavgiften på frukt og grønnsaker.
4. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å fjerne merverdiavgiften på vegetabilske kjøttstatninger.
5. Stortinget ber regjeringen utrede og fremme forslag om virkemidler og tiltak i jordbruket, næringsmiddelindustrien, restaurantbransjen og dagligvarebutikkene for å fremme vegansk og vegetarisk mat basert på norske råvarer.

6. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å øke merverdiavgiften på kjøtt fra 15 prosent til 20 prosent, med unntak for økologisk kjøtt og kjøttproduksjon der kraftforandelen ikke overstiger 10 prosent av føret målt i energi.
7. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å forby priskampanjer på kjøtt som innebærer å selge kjøtt med tap. Mat som er nær ved å gå ut på dato, unntas fra forbudet.
8. Stortinget ber regjeringen innføre et krav om at offentlige kantiner minst én dag i uka skal servere kun vegetarmat, og alltid ha et fullverdig vegetarisk alternativ.
9. Stortinget ber regjeringen innføre et krav om at barnehager med matservering alltid skal ha et fullverdig vegetarisk alternativ.
10. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å gjeninnføre ordningen med gratis skolefrukt i grunnskolen. Ordningen bør favorisere norskprodusert og gjerne lokalprodusert frukt og grønt så langt som mulig.
11. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å innføre krav til næringsnøytralt læreverk i mat- og helsefaget i skolen, for å unngå at næringsinteresser får for sterk innflytelse på barns kunnskap om mat.
12. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å erstatte dagens opplysningskontorer med et næringsuavhengig opplysningskontor som fremmer kunnskap om bærekraftig norsk mat og sunt kosthold.
13. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å styrke tollvernet på kjøtt, og fremforhandle lavest mulig importkvoter av kjøtt i handelsavtaler.
14. Stortinget ber regjeringen sikre hanndyr av drøvtyggere like krav til beite og mosjon som hunndyr, ved å kreve i hanndyrlova at dyr som ikke skal brukes til avl, som hovedregel kastreres.
15. Stortinget ber regjeringen starte en gradvis avvikling av melkekvotebørsen og gjeninnføre statlig tildeling av melkekvoter, som skal baseres på lokalt ressursgrunnlag.
16. Stortinget ber regjeringen senke arealgrensen for konsesjonsplikt ved erverv av bebygd eiendom og lovbestemt boplikt til 10 dekar dyrka mark.
17. Stortinget ber regjeringen innføre toll på soya og andre proteinråvarer til norsk jord- og havbruk, og lage en plan for trinnsvis opptrapping av tollene frem mot 2030.
18. Stortinget ber regjeringen etablere et senter for planteforedling av og innovativ forskning på proteinrike matplanter for nordiske forhold, som en del av en målrettet plan for økt produksjon og konsum av planteproteiner i Norge, både direkte til folk og som innsatsfaktor i husdyrholdet.
19. Stortinget ber regjeringen utrede hvordan over-skuddsprodukter som geitekillings, verpehøns, sau og innvoller kan omsettes i balanse med hovedproduksjonene de tilhører, med formål å redusere svinn.
20. Stortinget ber regjeringen legge frem en handlingsplan for hvordan matsvinn fra primærleddet kan kuttes minst i tråd med FNs bærekraftsmål om å halvere matsvinnet innen 2030.

8. april 2021

Per Espen Stoknes

